

DARABOS ENIKŐ¹

NARRATOLÓGIA ÉS KORPOREALITÁS NÁDAS PÉTER *PÁRHUZAMOS TÖRTÉNETEK* CÍMŰ REGÉNYÉBEN II. (ANIMALITÁS VS. HATALOM)²

BEVEZETÉS A REGÉNY KORPOREÁLIS SZEMLÉLETÉBE

Nádas epikája már a kezdetektől fogva az individuális és kollektív identitás ismérveinek feltérképezésében volt érdekelt. Ez a fejezet a *Párhuzamos történetek* hangsúlyosan korporeális szemléletét értelmezi annak megfigyelésével, hogy a test mint az ellenszegülés alakzata milyen familiáris, hatalmi és szexuális viszonyok koordinátarendszerébe kerül bele. Az egyén szintjén észrevehető, hogy komplex pszichológiai profilja mellett, mely a szenzuális meghatározottságok szerint kirajzolódó tudatos-tudattalan viszonyulásait is magába foglalja, a PT-beli történetshálók nemcsak a személyek adott helyzetét, hanem azok feltételeit, azaz helyzetének értelmezéséhez szükséges előtörténetét, származását is feltárják. A környezet, azaz a társadalom pedig elsősorban hatalmi viszonyok kiépülésében és az egyéni mimikri vagy kamuflázs végtelen változatainak megteremtésében és pszichológiai indokaiban kerül bemutatásra.

Minden szereplő személyiségprofiljában és a környezethez való aktuális viszonyában kitüntetett szerep illeti a testet. A test Nádas szövegeiben egy olyan érzékeny anyag, mely a személyt érő fizikai és pszichés ingereket azonnal, személyiségspecifikus módon közvetíti az olvasóhoz. Az olvasó ennek megfelelően olyan tudatként kell hogy működjön a befogadás folyamatában, mely feldolgozza, értékeli és elraktározza a test által közvetített észleleteket, ezáltal kiélesedik a testre

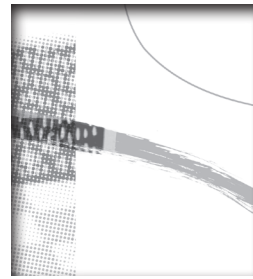
1 A szerző a tanulmány megírása idején Bolyai János Kutatási Ösztöndíjban részesült.

2 Jelen írás egy hosszabb lélegzetű munka részlete, mely Nádas Péter prózájának korporeális meghatározottságát vizsgálja. A tanulmány első része az Irodalmi Szemle 2020/2-es számában látott napvilágot, a befejező része a lap 2020/4-es számában jelenik meg.

irányuló reflexiós képessége, hiszen magyarázatokat, kapcsolatokat keres és összefüggéseket teremt. Mindeközben, persze, maga is érzéken reagál az olvasottakra, és egyfajta megkettőzött tudatként kénytelen saját szenzualitásának működésére is figyelni. Nádas érzéki prózanyelve tehát nemcsak a szereplők testiségét közvetíti, hanem az olvasó személyes tapasztalatának is része lesz, amennyiben a tudat képes olyan cikázó mozgásokat tenni, melyek a szereplői szenzualitás dekódolásával egyidejűleg annak olvasóra tett hatását is nyomon követik. Ebből is látható, hogy az a fajta aperspektivikusság, mely narrációtechnikai megoldásainak köszönhetően a PT történet-, idő- és szereplőstruktúrájában érvényesül, az olvasói tudatban is meg fog jelenni, amikor olvasás során a fokozott éberség állapotába kerülünk.

Hosszan gondolkodhatunk azon, hogy miért kapta a nyitó fejezet a mitikus tudatszintre jellemző *Apagyilkosság* címet, hiszen semmi nem támasztja alá azt az olvasói feltételezést, hogy az ismeretlen hullát megtaláló pszichológushallgató, Döhring valóban az apját ölte volna meg, miként azt egy kósza gondolat sugallta neki. Sokan sokféleképpen tették meg tétjeiket arra vonatkozóan, hogy ki volt ez az ismeretlen és megismerhetetlen hulla, aki mozdulatlanul fekszik az első fejezet hőésésében. Én magam leginkább afelé hajlok, hogy Lippay-Lehr Ágost teteme kerül bele ily módon a németországi történetszámba, de most talán nem is ez számít. A helyszín (Tiergarten) és az idő (a híres berlini fal leomlásának éve, azaz 1989 karácsonya előtt) szimbolikus, miként a fejezetcím és a hozzá kapcsolódó szereplői reflexió is az.

A berlini fal leomlása mint kezdőpont metatextuálisan – no, meg a falaknak a Nádas-poétikában betöltött szerepük felől nézve is, hogy ti. mereven elválaszszanak világokat – úgy is értelmezhető, mint egy megváltozott regénypoétika jelzése, mely a konvenciók, a nagy irodalmi „apák” által lerakott szabályok és előírások megdöntésével nyit teret a maga számára. A kánonharcok agonális mű-

ködésének apokaliptikus látomását idézheti fel egy ilyen allegorizáló olvasat, ahol Harold Bloom-i szellemben küzd az utód az irodalmi apákkal, azaz a kánonnal, amelyből az apagyilkosság révén ki akar szabadulni azáltal, hogy rátalál saját, autonóm irodalmi nyelvére. Ez a pregnáns, bloomi „hatásiszony-elméletet”³ működtető metatextuális olvasat ugyanakkor meglepően szinkronban van az alkotói szabadságra hivatkozó szerzői megnyilatkozásokkal.

Döhring apagyilkosságra vonatkozó kósza gondolata viszont, melynek értelmében ő ölte volna meg apját, a későbbi fejezetekből kiolvasható pszichológiai profilja szerint annak a kényszerképzetének tudható be, hogy a náci bűnökkel terhelt elődök miatt érzett büntudata számára büntet keresen. A koncentrációs táborok felszámolása idején játszó álma ugyanis azt a tudattalan vágyát jelzi, mely a felmenői által elkövetett emberiség elleni bűntettektől való megtisztulást és a náciizmus visszajáró kísértetével való leszámolást sürgeti. Ezt teljesíti be aztán a test, mikor veszélyesen burjánzó rém-álmból ébrenléti defekációval ébred, és arra kell eszmélnie, hogy nemcsak álmában, a sok megevett, édes aszalt szilvától, hanem a valóságban, leküzdhetetlen megtisztulási vágya hatására is beszart.

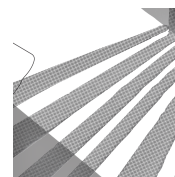
A metatextuális értelmezési lehetőségben is érezhető azonban a megtisztulási vágya, az új kezdet kegyelme, mégpedig a hőésés alakzatában. Ottliktól kezdődően ugyanis a hőésés a kegyelem tropológiájaként⁴ íródik bele a magyar irodalomba, és ilyen megközelítésből egyáltalán nem mondható véletlennek, hogy az 1989-es történetiszál helyszínelő szereplői körül „a hó igazán békésen száll digált” (I. 15.).

A regénykezdetre vonatkozó e kettős értelmezési lehetőség egyidejűleg foglalkoztatja az olvasói tudatot, és bármelyik mellett is köteleződjön el aktuálisan, az mindenképp világosan érezhető, hogy a regény nem fogja kímélni olvasóját, és nem fog támpontokat adni számára a későbbiekben sem.

Döhring a történet kezdetétől „[n]em értette, hogy az embert a saját teste miként hagyhatja cserben és alázhatja meg” (I. 17.), és ez az érzése tetőződik be akkor, mikor a telefonfülkében, ahonnan Isolde nagynénjét hívja, önkéntelen merevedésével teste valamilyen tőle idegen „elemi élvezetet” (I. 283.) él át, neki magának pedig – miután megadóan azonosul az apagyilkosság kényszerképzetével – jelentkeznie kell Kienast

3 Harold BLOOM, *The Western Canon, The Book and School of the Ages*, London: Macmillan, 1995 (1994). Erről bővebben lásd Rohonyi Zoltán, „Kánon, kánonképződés, kanonizáció. Vázlat egy fogalmi tartomány működéséről és történeti funkcionalitásáról”, lásd *Irodalmi kánon és kanonizáció*, szerk. ROHONYI Zoltán (Budapest: Osiris Kiadó, 2001), 7–15.

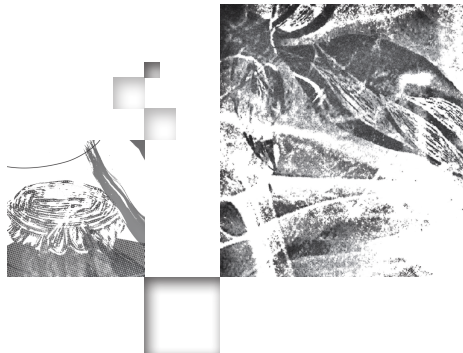
4 Erről bővebben lásd HERMÁNYI Gabriella, „Ottlik kegyelemfelfogása”, *Új Forrás* 2 (2006): 40–55.

nyomozónál. „A szűk folyományban oldalára dőlt hajó” (I. 283.) képe élete csődjének alakzataként értelmeződik számára, és ez az a pillanat, amikor kimondja magának, hogy „tudomásul vette, mennyire kiszolgáltatott” (I. 284.). Víziói, hallucinációi és álmoképei a Döhring fiút valószínűleg és káprázat határán tartják, és teste ezekben a mentális állapotokban mindvégig a kijózanító realitás kényelmetlen, ám nagyon materiális ellenpontjaként van jelen. Alakjában a múltban rekedt személy kóros elmeállapotát ismerhetjük fel, aki az elmúlt idők borzalmainak betörési kísérletei mellett képtelen értelmet találni létének.⁵

Nádas nagyon akkurátusan teremti meg alakjának szöveggörnyezetét, és arra is figyel, hogy a szereplő gyerekkorához tartozó táj – amolyan romantikus allúzióként – helyzetének pszichológiai indoklásaként jelenjen meg az olvasó előtt: „Döhring és családja az alsó-rajnai alföldnek egy egészen kicsiny városkájából származott. Ott is a homok. (...) / Homok volt, homok, a mélyedésekben mélyen elmocsárosodott. Vékonyka homokréteg fedte, melyet a szél amúgy rápergetett, megkérgeedett, s mintha megtévesztésül nőttek volna rajta tömött, hosszú szálú fűcsomók. / Közel sem veszélytelen vidék, az ember nem tudja, hová lép.” (I. 54.) Mindenki számára világos, hogy ez a gyerekkori táj a szereplő belső, pszichés tájának metaforája: Döhring beleszállt abba a vértől csuszamlós családi múltba, mely az elpusztított zsidók lopott aranyának rejtélyéhez kötődik, és maga válik „mélyen elmocsárosodott”

5 Nem lehet elmenni amellett, hogy Nádas 2017-es memoárjának borítóján egy zátonyra futott hajó képe látható, amivel kapcsolatban a szerző többször nyilatkozta, hogy „[m]egfeneklett hajó vagyok. Zátonyra futottam. Valószínűleg sok idős ember érzi így. Az ismerős világ kimegy alóla. Ez már nem az a világ, amibe ő beleszületett, amiben felnevelkedett. Azok az alapelvek, amelyeket ő alapelvnek gondolt, nem működnek többé és a fiatalabb embereket sincs miért ostromoznia. Ebben a képben nincsen semmi szimbolikus. Inkább igen tárgyyszerű. Ez az izlandi haláshajó megfeneklett, és nagyon szépen csinálta. Dagályra immár hiába vár, rozsdásodik, fű nő körülötte, a nyílt tengerre már nem fog vele senki kihajózni. Amíg meg nem eszi a rozsda, így kell számolnunk vele”. (VALUSKA, „Hallgattam és néztem, túl sok dolog jött be a szememen. Beszélgetés Nádas Péterrel”, *Könyvesblog* jún. 17. (2017). Hozzáférés: 2019. 07. 30. https://konyves.blog.hu/2017/06/17/_hallgattam_es_neztem_tul_sok_dolog_jott_be_a_szememen). A fenti szerzői önértelmezés azt sugallja, hogy e tekintetben a saját életének értelmet találni képtelen Döhring ahhoz az elbeszélői hanghoz áll közel, mellyel a memoár író Nádas öngyilkossági készletéről és saját értelmetlen létéről beszél. Ez pedig Döhringet a náciizmus rémtetteit megérteni és feldolgozni képtelen szerzői tudat metaalakzatává teszi.

emberré, aki berlini biciklitúrái során is kényszeresen ezt a lelki tájat járja be, s így nem csoda, hogy „[n]éha azon kapta magát, hogy ez már ismerős, ugyanoda érkezett” (I. 175.).

A magát a „teremtő kopójaként” (III. 458.) felismerő és a családjával minden kapcsolatot megszakító Döhringet az általa odahívott Kienast nyomozóval a Maas-folyó mellett, a német–holland határtól nem messze fekvő holland kisváros nyitott éttermében hagyja magára az író: „kinéztek a folyóra, amelynek felszínéből e pillanatban éppen csak annyit lehetett látni, amennyit az étterem nagy üvegablaka haloványan kivilágított, mintha enyhén domború, fémes massa heverne ott mozdulatlanul.” (III. 495.) Mindketten kisodródtak valamiféle egzisztenciális határra, és ezt a tájleírás és a helyszín érzékletesen vissza is adja: Kienast a szerelem fűszerétől boldog, és elragadtatottságában nagyvonalúan kiterjeszti ezt az érzését a bűnelkövetőként hiposztazált Döhringre, aki viszont úgy érezheti, tébolyában vergődve végre talált valakit, aki érdeklődik utána és figyelmével tünteti ki.

A fenti idézetben megjelenő fémes testű folyó a humán jelenségvilág minden erkölcsi megfontolásával szemben közönyös természet amorális alakzatát képezi meg a folyó mozdulatlan felületében, melyet viszont egyszerre figyel a szereplők és az üvegablak „tekintete”. Az üvegablak fényáteresztő képessége miatt láthatják a szereplők (és láthatjuk mi, olvasók) a folyót, mint sötétségből kiváló „fémes masszát”. A fénynek van forrása, de a massa nem tükröz vissza semmit, csak elnyeli a fényt. Nem reflektál, magába fogadja és nem szolgáltat válaszokat. Ugyanígy jár el az író, amikor otthagyja olvasóit a megválaszolatlan kérdéseivel a határ menti kisváros zajos éttermében. A szöveg üvegablakként átereszt a humán világból érkező fénysugarakat, de a természeti közeg nem veri vissza sem a bűn, sem az erény fényét – nincsenek végső válaszok, mint ahogy nem képződik a regényben semmiféle megnyugtató megoldás az emberi helyzetek kaotikus összevisszaságában sem.

Az első kötet német történetyszálába ékelődik be az 1961-es márciusi nemzeti ünnep idején induló magyar történetyszál, melynek szereplőit egy telefon kitartó

csöngésének hangeffektusa vezeti fel túlharsogva a kinti szélvihar és az éppen elhaladó mentőautó szirénájának lármáját. A következő oldalakon megjelenő polgári család tagjai lesznek azok, akik köré a későbbiekben kibomló történetszálak szerveződnek. Amolyan eposzi enumerációt tart ezeken az oldalakon a szerző, hiszen az '50-es évekre visszanyúló magyar vonatkozású események ezeken az oldalakon kerülnek megalapozásra, és minden később felbukkanó szereplő a Demén Samu által épített masszív terézvárosi bérpalotában élő karakterrel kerül kapcsolatba. Ők indítják el azokat a metonímialáncokat, melyek behálózzák a regény cselekményvilágát, hogy egy leányfalusi útépítő brigád lakókocsijában hagyják majd a regény zárataként megjelenő érzéki fényjáték rejtélyes varázsától lenyűgözött olvasót.

Mivel a regény kiterjedt szereplőgárdát vonultat fel, témámnak pedig mégiscsak elsősorban a regény cselekményvilágát átható korporealitás atmoszférájának elemzését választottam, nem vállalkozom itt arra, hogy kibontsam azt az elképesztően összetett viszonyhálózatot, ami közöttük kiépül, hiszen Bazsányi Sándor monográfiájában ezt figyelemreméltó alapossggal megtette.⁶

A fent említett viharos fejezetkezdet alapvetően minden megjelenő szereplő közvetlenül a testével reagálja le: Ilona vállvonogatással lázad, a partnerének éjjeli önkielégítésétől és saját kielégületlenségétől meggyötört Gyöngyvér fejfájásával küzdve fejére húzza a párnát, az ablaknál álló Kristóf pedig amint ágyékát az ablakpárkánynak nyomja, „testével válaszolt a széllökések ütemére (...) mintha benne is az elemek vették volna át az uralmat” (I. 61.). A fejezet érzéki atmoszférája a bomlás képzetkörét hozza működésbe: a Teréz körút 11. alatt levő bérpalota állaga és bemutatott szereplői, illetve a körülötük és bennük létrejövő kapcsolatok és képzettársítások valamiképpen mind

6 BS. 414–448.

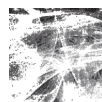

a bomlás folyamatát szemléltetik.⁷ A házmester béna alsótestétől az egykor igen előkelő ház lassú pusztulásán át a ház úrnőjének valamikori pompás testéig, melynek tükörbeli látomása a fejezetvégi „csontjaikra aszalódott macskák” (I. 99.) horrorisztikus látványában tetőződik be. A fejezetstruktúra az aranymetszés arányait látszik követni, amikor a bomlás testi jeleit, szaganyagait és a fürdőszoba párás tükreben megjelenő látványát értékelő Demén Erna testtapasztalatát helyezi a fejezet leghangsúlyosabb részébe: „Szájából, öléből, nem tudta, honnan, pórusaiból párázott a bomlás illata. Ez a bomlás lett a rögeszméje. Mikor a kádból kiszállt, a tüntető kín élvezetétől hajtva, végül nem is kerülhette el, hogy a szemközti falon elhelyezett, enyhén párás tükörben megpillantsa önmagát, akkor kijelentés, kérdés nem segíthetett” (I. 84–85.). Ez a bejelentett némaság lesz úrrá a regényszövegen a fölakasztott macskák gyomorforgató látványában, mely a maga idején csak előkészítése a bomlásfolyamat következő fejezetben tetőződő véres, álombéli látomásának, amely az öntudat meg-bomlásának és a náci okozta pusztítás rémálmába löki bele az olvasót.

Az első fejezetben megismert, labilis egyetemi hallgató álma a pfeileni koncentrációs tábor felszámolásának végnapjaiba szövi bele apja meggyilkolásának történetét. Amennyiben az első fejezetben megfogalmazódott az apagyilkosság vágya, nos, ezt kielégíti az itt leírt álom, sőt, ikertestvéreket is teremt magának a tudati kontroll alól kiszabaduló tudattalan vágy, mely az álmot vezérli. Arról azonban, hogy álomszöveget olvas, csak pár oldallal később szerez értesülést az olvasó, de akkor sem tudja, kinek az álmában járunk: „Másnap éjjel álmodta a folytatást”, segít egy értelmező hang készségesen, és csak a Döhring név szolgálhat valamiféle iránymutatásként. Az olvasói tudat a regénynek ezen a pontján bizonytalan, elveszett és minden támpontot nélkülöznie kell az események, a szereplők, a tér és az idő, valamint a viszonyok felfogásában, ezeket csak egy későbbi, értelmező olvasat retrospektív távlatában tudja valamelyest tisztázni, bár az álom logikájából fakadóan akkor sem minden részletre kihatóan. Az ébrenléti defekációval végződő álom azonban el is törli valamelyest az álomforrásként ható tudattalan vágyak feltárására vonatkozó olvasói szándékot, hiszen a befejezés olyan szimbolikus erővel jelzi az álmodó megtisztulás iránti vágyát, hogy minden egyből eltörpül emellett.

7 A regény perspektíva-váltásainak és fokalizációs megoldásainak elemzésében erre utal Lénárt Tamás tanulmánya is, aki a Demén Samu által tervezett bérpalota és a tervező alakjának leírását veti össze, és azt írja, hogy ezekben a passzusokban az emberi eltárgyiasítása és a tárgyi világ átszellemülése között oszcillál az elbeszélői perspektíva. Erről bővebben lásd Tamás LÉNÁRT, „Das herrschaftliche Haus und der kalte Blick der Erzählung Narration und Anthropologie in den Parallelgeschichten”, *Berliner Beiträge zur Hungarologie* 18 (2013), 85–96.

De ne ugorjunk ennyire előre, hiszen az álomszöveg a regényben két fejezet erejéig meg is szakad, vagyis az álomba beékelődik a Lukács-fürdő fejezet és a Berlin környékén csavargó Döhring tóparti kalandja. Csak ezt követően jelzi immár félreérthetetlenül a narrátor, hogy „Döhring folytatásos álma” következik, mely a kétségbeesett büntudattól és a megtisztulás vágyától kínzott álmodó ébrenléti defekációjával fog végződni.

Maradjunk még az álom első fejezeténél, hiszen a szövegrész olyan átható korporeális atmoszférával bír, amit nagyon nehéz értelmező kontextusba helyezni. Arra gondolok, hogy a koncentrációs táborokban elégett emberek húsa, „az éghető emberi kocsonya” (I. 106.) kegyetlenül közel kerül egy hosszan részletezett ejakulációhoz, a gyilkolás fizikája az (ön)élvezet technikáihoz. A szöveg zavaróan erős reflektorként pásztázza az emberi létező bestialitását, és rámutat arra, hogy az állatvilágból hozott agresszív ösztönök hogyan vannak az élvezet áramkörére rákötve. Ebben az erős fényben a borzalom megtapasztalásával a tudat saját határait sodródik ki. Idősebb Döhring ugyanis az elégett emberek bűzében a legnagyobb lelki nyugalommal, valamint alaposan bejáratott és kidolgozott imaginációs technikáival képes egy brutális önkielégítés során beállni, egetverő orgazmusban megszabadulni a lelki feszültségektől. Az olvasó pedig a borzalom és az undor érzéseivel kénytelen követni a leírást, mely az égő, emberi hús bűzét kínálja fel az önélvezet érzéki közegeként.

Ugyanilyen hatást fejt ki a *Világoló részletek* azon döbbenetes passzusa, melyben az emlékiratait író Nádas születésnapja történelmi eseményeit veszi számba, és amelyben kitér egy Wohlauf nevű német századosra, akinek hamburgi esküvőjét követően felesége „a saját szemével akarta látni, miként ürítik ki a gettót, vagy miként rendeznek zsidóvadászatot az ifjú férj vezényletével. (...) A szép ifjú házasok, ha már a sok sürgős munka miatt Sorrentóba nem mehettek, zsidóvadászattal gondolták mézesheteiket eltölteni. (...) De emberi ésszel bizony felfogható, hogy érzékileg milyen őrrjítően izgalmas lehetett a vadászatot, a kézműves gyilkosságokat és a szeretkezéseket közös áramkörre kötni, közös nevezőre hozni. (...)

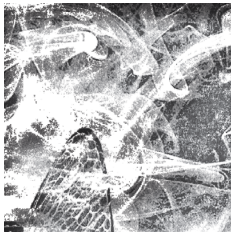

Uramisten, micsoda minden emberi mértéken felülemelkedő élvezetet okozhattak egymásnak az embervadászat és az embergyilkolás közös örömétől felvillanyozott ifjú házaspár, ezek a Wohlaufék” (VR. I. 398–399.).

A két szövegrész egy olyan morálon túli nézőpontot implikál, amelyet a kulturális tiltások elfojtanak és a tabu tilalma alá helyeznek, mégpedig azt, hogy (az élővilágban egyedülként) az emberi élvezet mentális állapotának kategorizációjában a gyilkolás kéje és a szexuális élvezetben megélt nemi öröm nem áll túl távol egymástól, de legalábbis az előző fokozhatja az utóbbi intenzitását. Erre az antropológiai együttállásra hívja fel a figyelmet Nádas, amikor a PT-ben elsőként néz szembe az olvasó az álombeli Döhring-apa „nagy fejű faszával” (I. 111.).

Mint a regény első élvezetleírása, ez a passzus adja meg az alaphangját a regény minden későbbi, az érzéki élvezet mibenlétére vonatkozó víziójának, melyben az ember személyes adottságai, aktuális helyzete és előzetes története határozzák meg az élvezetképességét, melyet az elbeszélő mindenre kiterjedő figyelme követ és legapróbb részleteiig megragad. Ez a közös Ágost és Gyöngyvér szeretkezésében, Ágost önelvező, testi megdicsőülésének látomásában, Erna asszony ösztönvezérelte gerjedelmében Geerte van Grootal, Kristóf extatikus, vizeldei tapasztalatában és a névtelen gyengeelméjű angyalok által levezenyelt önkielégítésében. Ez azonban még rendben is lenne, ki-ki a maga egyedi útján-módján eljuthat az élvezethez, és egy becsületes elbeszélőnek saját prózapoétikai és retorikai döntései nyomán csak követnie kell a szereplők alkata, múltja és helyzete által előállt szituációt, hogy a nemi öröm antropológiai jelenségét megragadhassa. Csakhogy a PT kikezd minden konvenciót – legyen az irodalmi, vagy tágabb értelemben vett kulturális konvenció – mely az élvezet reprezentációs lehetőségeit szabályozza.

A *test narratológiájáról* írva Jablonczay Tímea a kritikai elméletek azon tézisének hangsúlyozza, hogy „[a] test kulturális reprezentáció, a kultúra létrehozza a testről szóló tudást azzal, hogy a testet szabályozza, megjelöli, kialakítja a normát, és az attól való eltérést”.⁸ Szeretném ezt a tézist azzal kiegészíteni, hogy nemcsak a testkép-normákat illetően nevezhető a test kulturális reprezentációnak, hanem a test-

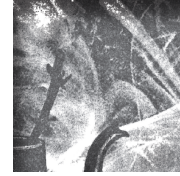
ről való beszéd megengedett és tiltott nyelvi módozatainak szabályozásában és felügyeletében is. Kultúránk felügyeleti szervei kitűnő érzékkel tiltják az áterotizált test nyelvi reprezentációjának bizonyos általuk károsnak tartott retorikai fordulatait: a test nem vehető szemügyre túl közlelről, nem tanulmányozható testi működésének legnagyobb része, és tanulmányozásuk során igen korlátozott számban állnak rendelkezésünkre azok a nyelvi eszközök, melyek a megfigyelések rögzítését és továbbítását szolgálják. A kultúra a szubjektum számára „előállítja” saját testét, és az emberi közösség keretein belül maradván nem törheti meg azt a kategoriális szabályozottságot, amelyen belül még test a test.

Ez a dilemma fogalmazódik meg Madzar Alajos testtudatának időleges zavarában, amikor nemzeti (magyar-sváb) hovatartozását firtató töprengéseinek lehúzó örvényeiben vergődve testére is kivetíti mindazt a bizonytalanságot, amivel önértelmezése során találkoznia kell. Lehet, hogy a német nők gyűrűs ujjakkal kiverik maguk közül, de a magyarok meg koszosak, mert csak derékig mosdanak, reflektálja kétségbeesetten azt a helyet, melyet Mohács kettős kultúrájú világában elfoglalhatna. Gondolatai metonimikus érintkezéseken alapuló logikája szerint a magyar anya magyar kultúrája teszi, hogy „[m]osdás közben ő maga sem merészelt volna benyúlni a fenéke hasítékába, nemhogy a lukába. Nem is gondolt rá, hogy nem lenne szaros a gatyája, ha a fenékét kimosná rendesen. Nem volt rá anyai engedélye, s a kollégiumban épp elég baja lett vele” (II. 365.). Olyan tudattalan sémák hömpölyögnek a mélyben, melyek megvilágítása nélkül a saját test tudati konstrukciója, a személyes testkép, a szubjektum önnön animális mibenlétéhez való viszonya nem lenne érthető. Onnan tudom, mit tehetek a testemmel, hogy a kultúra engedélyt ad rá az illetékes felügyeleti szervek (család, egyház, orvostudomány stb.) hatékony segédlete és szabályozása által.

Bandi Irén *Önazonosság és másság. Nádas Péter regényeinek játéktere* című disszertációjában szememre veti, hogy a regényt elemezve nem térek ki „e világ teremtettségére, létmódjának mikéntjére” vagyis arra, hogy „[k]i az, aki ezen interszub-

jektív mező történéseit átfogja, átlátja?”⁹ Nem gondolom, hogy bárki átfogná és átlátná ezeket a történéseket. Még a szerző sem lehet tudatában minden kis átkötésnek, kapcsolatnak, és ha tudatában is lenne, nem hinném, hogy ez a tény a fiktív világ értelmezéséhez bármit is hozzátenne. Legfeljebb Nádas komprehenzív képességeit dicsérné.

A narrátori hang sokfélesége és a különböző narrációs technikák változása miatt azonban azt gondolom, a regényen belül sem létezik ilyesfajta átláthatóság. Minden szereplő, minden interszubjektív viszony más-más szemszögből íródik, és a sokat vitatott mindentudónak tűnő narrátor könynyedén befonja diskurzusát a szereplő egyenes beszédébe, vagy épp szabad-függő beszédben bizonytalanítja el olvasóit afelől, hogy ki beszél.

Madzar Alajos fent említett esetében sincs ez másként. Miközben ugyanis végigkövetjük a Bauhaus-iskola hazai képviselőjének nemzeti identitás-kризisébe szőtt tisztálkodási dilemmáit a narrátor elmondásában, a diskurzus finom áttűnéssel tárgyat vált, és a test tiltott zónáiról közvetlenül áttér ama bizonyos „telített talpfák”¹⁰ halálosan fenyegető, mélylila anyagára: „Még érettségi után sem kapott a fitymájára sehonnan engedélyt. / Ez a finoman mélylila, amelyet az első pillantással csupán a leggyakorlottabb szem vehetett észre a tölgy sötétszürkével megfuttatott sárga felszínén, ugyanakkor halálos fenyegetést is jelentett. / Nagy sokáig maga előtt is szégyenkezve tette meg, elfordult, amikor visszahúzta a makkjáról az előbört” (II. 365.). Az, amit áttűnésnek neveztem az előbb, a narráció visszatérő effektjeként értelmezhető, és nemcsak a narrátor és a szereplő diskurzusának finom, alig észrevehető összerosódását eredményezi, hanem a diskurzus tárgya is nagyon sokszor ilyen áttűnéseken keresztül változik meg, sűrűsödik be, hogy mintegy metaforikusan ragadja meg mindazt, amiről az elbeszélés mindaddig szólt. Itt például egy olyan tematikus áttűnésről van szó, melynek hatására a Szemzóné-

9 BANDI Irén, *Önazonosság és másság. Nádas Péter regényeinek játéktere* (disszertáció, ELTE. 2008): 71. Hozzáférés: 2019. 07.30. <http://doktori.btk.elte.hu/lit/bandiiren/diss.pdf>.

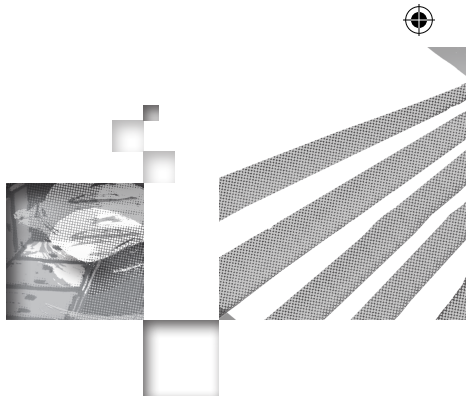
10 „Ugye emlékeznek a telített talpfákra? Madzar Alajos, az avantgárd szellemű, utópisztikus szemléletű, ennek megfelelően végleges emigrációra készülő bútortervező mérnök 1938-ban Mohácson elmegy Gottlieb Ármin zsidó kereskedő fatelepére, és ott munkatranszba esik, amikor meglátja azokat a vasúti talpfákat, amelyeket ismeretlen anyaggal impregnáltak – illatuk a macskagyökéréhez hasonlít –, és elindul a flow: ez a bódító illat, a tölgyfák állaga és tapintása, mélylila színe megihleti.” RADICS Viktória, „Hogyan van jelen a történelem és más szenvedések”, *Jelenkor* 58, 7-8. sz. (2015): 850.

nek készített bútorok anyagául szolgáló „telített talpfák” a fityma alatt rejtőző, minden személyes hozzáférés számára tiltott, mélylila bőr „halálos fenyegetését” hordozzák, ami egy olyan metaforikus jelentést generál, miszerint Madzar a saját, tiltott, szégyellt, megvetett hímtagjából készíti Szemzőné pszichoanalitikus rendelőjének bútorait. Úgy is fogalmazhatnánk, hogy saját elfojtásainak sokszínű anyagából dolgozik, nem beszélve arról a retorikai játékról, melynek során a szöveg egymásba mossa a tölgy és a makk növény- és humán anatómiai jelentéseit.

Ám, ha használ is metaforákat a szöveg, az általuk termelődött líraiságot általában lebontja az a szemiotikai disszonancia, mely a különböző kontextusokból vett fogalmak egymás mellé helyezéséből áll elő. Ágost önelvező aktusa például következetesen a biológia-tankönyvekben használt anatómiai terminusok mentén megy végbe: „Hüvelykujjával szántott végig fasza gerincén, a lassulások közepette egy nagyon gyors mozdulat, ám éppen csak érintette az erős, kissé félreforduló, s a feszülő fityma csúcsán széttáruló ér felszínét” (I. 317.). Szigorú módszertan, technikai szempontú ütemezés, majd a leírás hirtelen hangnemet vált: „Hangszer húrjait pendíti.” A test mint hangszer képe, melyen az élvezet oratóriumát adja elő a férfi, csak egy pillanatra villan fel a szövegkörnyezetben, hiszen a metaforicitás már bele is omlik az anatómiai szakzsargonba, amikor azt olvassuk a folytatásban, hogy „[o]ly bőséges volt itt a bőr, hogy hiába a makk duzzadása és feszítése, a fityma a merevedéstől mégsem húzódott vissza róla, miként más férfiaknak” (I. 317.). Mielőtt a tudat végigfolyna a metafora keltette lírai jelentésfolyamon átélve a testen játszott nemi örömmóda ironikus-játékos retorikai szabad(os)ságát, a leírás újra az anatómiai sajátosságok összehasonlító elemzésébe fordul át.

A líraiság szentimentális-romantikus hangoltsága mellett a regény radikálisan kerül minden pátoszt, előírást és fogalomrendszert, mely a test intézményesítésének ideológiájaként megbéklyózhatná a leírás retorikáját és lendületét. Az ily módon ellágyuló, majd újra eszelősen tárgyilagossá váló elbeszélői hang a fokalizáció típusait változtatva hol a nullfokalizáció, hol pedig a belső fokalizáció narrációs megoldásait használva hozza létre azoknak a narratológiai áttűnéseknek a sorozatát, mely a test sajátos narratológiájaként írják a regényt. A könyv magyar olvasója sok esetben azt érezheti,

hogy a kevesebb több lett volna. Annyira tudna örülni egy kis erotikus utalásnak, valami kis, mindenki által könnyedén érthető, izgalmas allúciónak, ahelyett, hogy a fasz „hosszú, hengeres testéről” (I. 317.) feszes kantárokról és „a feszülő fityma csúcsán széttáruló ér felszínéről” (uo.) olvasson részletes leírásokat. Az erigált állapotba kerülő férfi nemi szerv részletes leírásai – mint valami irodalmi performanszok – a totális művészet könyörtelenségével szembesítenek, a PT nem tesz semmiféle engedményt ebben a tekintetben sem.

ANIMALITÁS ÉS INDIVIDUALITÁS

Nádas egyik legfontosabb vizsgálati szempontja a regény antropológiai laboratóriumában az, hogy hogyan viszonyul saját animalitásához az egyén. Kérdése az, hogy miként élem meg azt, hogy testem egy olyan animális viszonyba von bele, amely az élővilág univerzális, kopulációra vonatkozó szabályszerűségének szolgált ki minden individuális adottságom, elvárásom és ehhez kapcsolódó fantáziám ellenére. A nyers ösztönkésztetés parancsára zabolátlanul kielégítem szükségleteimet? Elfeledkezem önmagamról és az önátadás extázisában teljesítem a fajom kopulációs előirányzásait? Saját imaginárius elvárásaim mentén igyekszem minél több élvezetet felhalmozni? A különböző korokban ható nemi ideológiák irodalmi lecsapódásának lehetünk tanúi a PT-ben, amikor Nádas a személyes és a személytelen nemi vágy és az élvezet antropológiai értelmezhetőségét tematizálja szereplői sorsán keresztül.

Ezzel a kérdéskörrel kapcsolatosan olvasható Szemzóné Arnót Irma belső monológja, melyet azután folytat le magában, hogy véletlenül szemtanúja volt Gyöngyvér és Ágost cselédszobai aktusának. „Mindenki arra törekszik, hogy individualizálja a nemi érintkezés aktusát, hiszen különben nem jutna elég élvezethez, s mindenki kudarcot vall vele, hiszen maga az aktus csak kölcsönösségében létezik. Ha elegendő közös élvezet jutott, akkor nem találja meg az aktusban a saját személyét, ha ellenben a személyesre törekszik, akkor a másik személyiségén akad fenn, és töredezett vagy éppen elégtelen lesz az élvezet” (I. 432.). Ez azt jelenti, legalábbis a pszichoanalitikus Szemzóné megközelítésében, hogy az aktus individualizációja biztosíthatná a megfelelő élvezetmennyiséget, ez azonban a kölcsönösség felől termel veszteséget, és önelvezetté silányítja az élvezetet. Ha viszont

a közös élvezet kölcsönösségében merül alá, akkor önmagát veszti el. Mindkét esetre nyújt példát a regény: Ágost és Gyöngyvér individualizációs törekvése a kölcsönösség lehetetlenségének tapasztalatához vezet el az olvasót, Kristóf margitszigeti önkeresése pedig egy önelvesztő megsemmisülésben tetőződik.

A kérdés itt sokkal inkább az, hogy miért állítja a regény¹¹ azt, hogy „az aktus csak kölcsönösségében létezik”? E kérdés megválaszolásához látnunk kell, hogy Nádas a görög-keresztény kultúra szerelmi egyesülésre vonatkozó elképzeléseit tekinti alapnak, mikor erről gondolkodik, és ettől a ponttól rugaszkodik el, amikor felfüggeszti a kölcsönösség alaptételét, és pusztán annak többszörös áttételeken, tagadásokon és elvonatkoztatásokon át ható fossziliát fedezi fel az ember nemi viszonyaiban. Nem tagadja meg, csak megmutatja, mennyire kudarcos próbálkozások léteznek vele kapcsolatban. Nem azt állítja, hogy téves törekvés kölcsönösséget vinni érzi kapcsolatainkba, hanem hogy jobbra csak töredékesen, eltorzulva vagy más pszichés folyamatok működésében mutatkozhat meg. Például Kristóf és Klára radikális tagadássorozataiból kiépülő szubverzív kölcsönösségében, melynek azonban testek közötti, érzi megnyilvánulásairól nem kapunk megvilágosító részleteket.

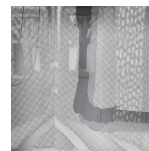
A PT szereplői közül a legtöbben saját individualitásuk alapkritériumainak megértésével és érzi létük többé vagy kevésbé sikeres körvonala- zásával vannak elfoglalva. A regény azonban az animalitáshoz való viszony tekintetében a nyers ösztönkielégítés univerzális elvét követő és a kölcsönösségre épülő nemi viszonyt elutasító szexuális magatartásra is kínál példát. A '30-as évekre visszanyúló német történet-számban Ottmar Freiherr von der Schuer a Vilmos Császár Fajbiológiai és Örökléshigiéniai Intézet vezetője, aki kis híján Kristóf zongoratanárnőjének, Lüttwitz Andriának lesz férje (III. 103.), a magyar történet-számban pedig Lippay-Lehr István professzor, a magyar nemzetvédő mozgalom lelkes tagja az, aki a nemi vágy személytelenségére építve látja igazolhatónak a náci fajelmélet tételeit.

Von der Schuer az I. világháború lövészárkaiban a kannibalizmus „tébolyát” élte át, amikor lelőtte és megette Willi nevű tisztiszolgáját (III. 101.), majd a háborút követően orvostanhallgatónak jelentkezik, mivel „érdekelte a test mechanikája, a kémiája, mondhatni, semmi másban nem bízott, mint abban, hogy a test funkcióinak magasabb rendű

11 Nem a szereplő, hanem a regény állítja ezt, és így közvetve az író kíván erre választ keresni, az az író, aki az 1991-es *Az égi és a földi szerelem* című esszéjében hasonlóképpen a kölcsönösség és a viszonyosság megszállottjaként kereste a választ a szerelem működésének és megfoghatóságának kérdéseire.

értelmét éri fel hitehagyott eszével (...) Annyira bízott benne, hogy a testben meg-
leli a hiányzó egzakt ősjélet, az eredet nyomát, hogy akár a hitét és a lelkiismeretét
is szívesen áttestálta volna a tudományra” (III. 103.). Pár hónap múltán azonban
egy thüringiai kommunista felkelést kell csapatával levernie, és ekkor éli meg az
összetartozás maszkulin rítusát, mely számára a múltban és a jövőben elkövetett
tetteire is felmentést ad. Nádas a gonosz banalitásának arendti gondolatát éleszti fel
egy „ősi germán szokás” szerinti férfias keresztbe pisálás rítusában, melynek során
a vérontás közeli gyönyörétől remegő részeg férfiak közös vizeletürítéssel pecsételik
meg a gyilkolásra létrejött szövetségüket. Innentől világos von der Schuer számá-
ra, hogy „Willinek a gondviselés jóvoltából kellett elpusztulnia az ő kezétől, hogy
kizárólag az erősek és a lelkileg egészségesek maradjanak meg” (III. 107.), és hogy
a csípőficamos Lüttwitz Andria testi tökéletlensége olyan irtózatot kelt benne, me-
lyet az „erősek” kiváltságánál fogva meg sem kell immár indokolnia vagy netán
szégyellnie.

A „túlélők összetartozásának mágikus öröme” (III. 108.) tetőződik be aztán egy
névtelen utcalánnyal „soha előtte át nem élt intenzitású” orgazmusban. Bár e he-
lyen téves a társhatározói mondatrész, hiszen ebben a kölcsönösségnek és a társnak
semmilyen szerepe nem volt – úgy kellene tehát fogalmaznunk, hogy egy névtelen
utcalányba lövellt az a mértéktelen felindultság, amit az ölés mámorától felajzott
egykori katonák körében megélt, és ezt a fajta felindultságot tekinti a továbbiakban
a testben fellelhető „egzakt ősjelnek”, mely leginkább a pogány életöröm nyers és
brutális változataként fogható fel. „Bármily kétesen hangozzék, ez lett az első si-
keres, habár kizáró jellegű, nem bizonyító erejű antropológiai kísérlete” (III. 109.),
jelzi a narrátor, aki angyali türelemmel követi pszichopata szereplőjét ez irányú
kísérleteiben, bár – mint későbbi visszatérése igazolta – von der Schuer számára
ez megismételhetetlen élmény maradt. Az utcalány, akihez visszatért volna, hogy
megtudja, a nő is átélte-e azt a „végletes és kegyelemmel teljes jót” (III. 110.), amit
kunceaftja megtapasztalt, időközben öngyilkos lett. Von der Schuer számára pedig
megválaszolatlanul maradt a következő antropológiai felvetés: „[v]ajon az élvezet

mértéke kapcsolatba hozható-e a személyes tulajdonságokkal, avagy inkább a szaporodási aktus dinamikáját és gyakoriságát biztosítja, s ezzel az egyedet mintegy kikapcsolja és kiemeli személyes tulajdonságainak rendszeréből”. A kérdés radikális távolságot jelez a kölcsönösségen alapuló nemi érintkezés görög-keresztény felfogásától, és egy olyan pre-individuális szemléletet feltételez, melynek vonzáskörében az én a kollektív tudat akolmelegében oldódik fel.

Görözdí Judit a náci társadalom testideológiája felől vizsgálja tanulmányában ezt a szexuális magatartást, és Klaus Theweleit német szociológus munkájára támaszkodik, amikor az itt felsejlő nemi szerepzavarokat jellemzi.¹² Leni Riefenstahl filmjei, akiről Nádas nem felejtett el esszét írni, azt sugallják, hogy a náci testpolitika a faji tisztaság bizonyítékát az izmos, legyőzhetetlen férfitestben látta. Innen nézve minimum ironikus, hogy a regény legmonumentálisabb és egyben legvisszatetszőbb nácijának, a biohatalom legkíméletlenebb képviselőjének testideológiai megvilágosodása épp egy általa mélységesen megvetett, bordélyházi nő elhasznált hüvelyében megy végbe. Ez a radikálisan testi inszenírozás egy olyan olvasatot indít el az olvasói tudatban, miszerint a legmagasztosabb állítások a legalantasabb hazugságok erjedt bűzét hordozzák, és a könyv ezt a meg hasonlottságot következetesen a jobboldali, nemzetvédő eszmék képviselői számára tartja fenn, hiszen a regény történeteiben ők vindikálnak maguknak megkérdőjelezhetetlen, ám annál szánalmasabb fölényt.

A biohatalom regénybeli képviselőinek (von der Schuer, Karla von Thum zu Wolkenstein és Lippay-Lehr István) szexuális profilja azt jelzi, hogy ebben a meg hasonlottságban élik mindennapjaikat: a faji tisztaság kollektív eszményének univerzalizmusát erőltetik, miközben individuálisan a dirty sex szenvedélybetegei. Közéleti és privát énjük olyan kibékíthetetlen ellentmondásokat hordoz, melyekben pusztán annyi a közös, hogy a másokkal szemben érvényesített, az emberi testre kiterjedő végzetes eltárgyasító törekvéseik lassan és alattomosan saját testükre is kiterjednek, és képtelenné válnak az intim kölcsönösség jegyében kialakított szexuális viszonyra.

¹² GÖRÖZDI Judit, „The Body of History on Parallel Stories, the Novel by Péter Nádas”, *Hungarian Studies* 32. nr. 1. (2018): 91–100.

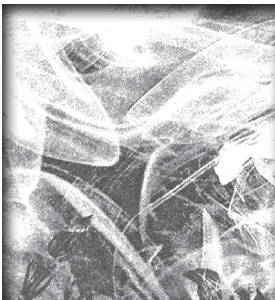

Thum bárónő a maga „csinos kis elefántcsont *godemichével*” (III. 116.) folytat intim viszonyt, amikor épp nem a *Boîte*-ban, azon a „sötét kis mulatóhelyen”, „az alvadtvörös szeparéival” (III. 132.) tölti idejét „rejtélyes jóbarátjával”, „aki bizonyos rendszerességgel kielégítette a vörös bársony szeparéban (...), de soha nem tette testileg a magáévá, soha” (III. 121.). Megveszekedett karierristaként, aki leányanyaként saját fiát szolgáltatja ki a faji kutatások eltárgyasító megfigyelésének, és aki maga koncentrációs táborokból szerzi „adatállományát” az „emberi szemszín örökléstani meghatározásának új rendszeréhez” (III. 136.), szexuális életében az érintés tilalmát szabja ki magára: „[m]indent hagyott, de megérinteni soha nem merészelt volna a hódolóját” (III. 121.). Perverziója úgy állítja őt elének, mint aki megtagadja magától az oly vadul kívánt penetrációt, talán azért, bár ez a regényben nincs kifejtve, mert korábbi anyasága erkölcsileg hátrányos helyzetbe hozta tudományos előmenetelét illetően. „Az örült hiány adta meg a sötét kaland zamatát” (III. 121.), kommentálja a narrátor a von der Schuer történetéből megismert semleges hangon a bárónő érzéki tapasztalatait, melyek hiányelvű megvalósulásai során „csinos kis antik *godemichével*” (III. 138.) derítette föl magát, amikor „[o]lykor, ritkán, önvigasztalásként, mint aki önmaga előtt szigorúan titkolja e sötét históriát, sietősen megszagolgatta és a szájába lökte” (III. 138.). A bárónő számtalan és súlyos elfojtásainak egyik legmeggrázóbbika az, hogy tudományos érvényesülése érdekében képes kizárni a tudatából azt a tudományos meggyőződését, miszerint „az örökletes torzulás adja az ember szépségét, és egyenesen nélkülözhetetlen a zsenialitáshoz, ezért is ellenezte a hibás egyedek sterilizációját, amit von der Schuer helyeselt és szorgalmazott” (III. 120.).

Hasonlóan Thum bárónőhöz, von der Schuer is élete legszemélyesebb regiszterében működteti a legerősebb elfojtásokat, amikor pater familiarisként nem veszi észre, hogy gyilkos, sterilizációs meggyőződésének érvényesítését épp a saját családtagjain kellene elkezdenie, amennyiben következetesen akarná képviselni az általa oly nagyra tartott tudományos igazságokat, melyek értelmében

„[n]em az egyén gyógyítását tekintjük elsődleges feladatunknak, hanem a genetikai prevenciót (...) A nemzet testének gondozását, ami a beteg vagy hibás öröklési állomány kiszűrését és megsemmisítését jelenti, hiszen az egészséges és fajilag tiszta öröklési állomány javára dolgozunk” (III. 195.). Saját magát kellene kivágnia a nemzettestből, gondolja róla Thum bárónő, aki úgy vélekedik főnöke családjáról, hogy „mindhárom csemetéje idióta. / Azt meg bárki látja, hogy a fiúból pederasza lesz.” (III. 199.) Nádas narrációtechnikai megoldásai lehetővé teszik, hogy bármilyen fajgyűlölő diskurzus az elvakult ideológia pusztító erejével és logikai csavarjaival közvetlenül jelentkezessen a regény diskurzusában, hogy a különböző meggyőződésű, de hasonló individuális kényszerekkel, elfojtásokkal és pszichés zavarokkal küzdő szereplők egyidejűleg érvényesíthessék a maguk meggyőző stratégiáit, melyekről aztán az olvasónak kell kialakítania álláspontját.

Mindenesetre Nádas gyomorforgatóan hiteles, mikor ezeknek a pszichopataknak a hálósobájába veti elbeszélői tekintetét. Nem kíméli meg olvasóját attól az imaginációtól sem, amit von der Schuer amúgy is lenézett hitvesi közöslései helyett maszturbációs fantáziaként működtet heti rendszerességgel: „S így majd minden szerdán, késő délután vagy este, miközben elnyílt ajakkal és félig lehunytt szemekkel a síkosan fehér falra bámult, hogy felidézze a háborús garnizonokban szerzett emlékek gondosan és célszerűen megválogatott és immár alaposan lestrapált töredékeit, amelyekben nem annyira a kopuláló nők és férfiak játszották a főszerepet, mint inkább a végtagok és a nemi szervek, s ezért ezek a képek szintén távol álltak attól, amit a feleségétől valóságosan kívánt volna, hogy Luther nevében kilegyen a heti kettő, és se a feleségével, se a munkatársai-val szemben ne legyen neurotikusan ingerült, gyorsan elintézte önmagának” (III. 190.). Döbbenetes drámaisággal bír az a narrátori ironia, melynek köszönhetően ez a nemes fajvédő kannibál háborús fantáziaképeinek serkentő közbenjárására, lutheri előírásra és mentálhigiénés szempontból kiveri magának.

Hasonlóképpen ironikus Lippay-Lehr, a magyar fajvédő professzor alakja, melyet az elbeszélő Gyöngyvér és Erna taxiútjának egy gondolati leágazásában elemez, amikor Erna asszony gondolatait követve tovább finomítja a tudós portréját az obszcenitás iránti elfojthatatlan vágyának körülírásával. „[A] közönségesség volt a gyengéje, a klasszikus promiskuitás, a *dirty*, a legsötétebb obszcenitás tartotta fogva az érzékeit, mindaz, ami a legitim társadalmi élet szempontjából látótávolságon kívül reked” (III. 333.). A professzor haldokló teste, mely nyomasztó árnyként kísért a regény 1961-es magyar történetiszálában, a romlás és a romlottság képzetkörét erősíti fel, ugyanakkor olyan korporeális atmoszférát teremt, melyben a test mint a politikai ideológia ellenpontja jelenik meg, tekintve, hogy a köztisztletben álló Lippay-Lehr professzornak „hosszú évtizedeken át a tiszta, átszellemített férfiélet volt az eszményképe és a vesszőparipája” (III. 333.). Lippay-Lehr ideológiai profilja nagyon szemléletes hasadtságot mutat abban, hogy a *dirty sex* iránti leküzdhetetlen vágyára abszolút felmentést adó freudi ösztönelmélet teóriáját azal veti el, hogy „zsidó marhaság” (III. 333.). A gyűlölt faj ne szolgáltatson csak neki magyarázatot, ehelyett fabrikál ő magának újat az „inherens kopulációról”: „A zsidó libidóval szembeállította az *inherens kopuláció* elméletét. Biológiai és faji felfogás állt mögötte, s erről részletesen beszélt a tanítványoknak. Azt pedig ne tekintsek véletlennek, hogy zsidók foglalkoznak az ösztönéletükkel, hogy aztán az állítólagos libidójánál fogva vezessék meg a világot” (III. 333.).

Nádas az ilyen passzusokban a zsidó világ-összeesküvés rögeszméjét radikálisan testivé írja át, mikor szereplője szerint a libidóelmélet sem más, mint a hatalom megszerzésének ideológiai törekvése. Nagyon pontosan ismeri a nemzetvédő eszmék belső dinamikáját, melyek minden logikát mellőzve erőltetik a szigmatizációt és az ellenségkép megalkotásának retorikáját, még akkor is, ha a józan ésszel kell szembemenniük. De Lehr professzor ideológiai tündöklése és az ezt minősítő gyilkos irónia egészen döbbenetes testelméleti kontextusba helyezi az univerzálisnak elismert kopulációs késztetettséget és az individuálisnak, azaz megvetendőnek és eltörlendőnek tartott személyes adottságokat.

Lehr professzor ugyanis – von der Schuerhez hasonlóan – az amerikai légierő szerelőinek overálljába bújt „tébolyodott nimfa, egy pogány papnő” (III. 337.) társaságában éli át a városligeti tónál azt az érzéki megrázkódtatást, amely során olyannyira elborul az elméje, hogy az elméletével szemben, mely szerint „az *inherens* *kopuláció*ban minden egyed azt az ősi közösséget éli át, ami valamennyiünket jellemez” (III. 338.) a személyes tulajdonságok által lenyűgözötten hónapokig visszajárt a helyszínre, hogy megtalálja gyengeelméjű múzsáját. Jóllehet meggyőződése szerint”[a]z *inherens* *kopuláció*ban a közös elem mintegy felülírja az individuálisat” (III. 338.), „tartós fájdalommal” gyászolta az elveszített egyedét.

Nádas ezekben a jelenetekben nem a gyengéket és a kirekesztetteket teszi neveltség tárgyává, hanem a harmincas évek szexuális forradalmárait idéző szenvedéllyel mond ítéletet a házasság kép-mutató intézménye fölött¹³ úgy, hogy maró gúnnyal illet minden olyan ideológiai elkötelezettséget, mely az individuum törekény-sége ellenében valamilyen „ősi közösség” arctalan és univerzális elsőbbségét hazudja. Nádas következetes szigorral tárja fel, hogy ironikus módon a test az, amelyre hivatkozva megalapozzák náci testideológiájukat a regény szereplői, és ugyancsak a test, illetve a személyes vágy az, amely megfellebbezhetetlen és kikerülhetetlen módon rácsafol tételeikre.

13 Erről bővebben lásd Enikő DARABOS, „Revolution in Sexual Ethics: Communism and the »Sex Problem«”, in *The Russian Revolution as Ideal and Practice. Failures, Legacies and the Future of Revolution*, eds. Thomas Telios, Dieter Thomä, Prof. Dr. Ulrich Schmid, *Critical Political Theory and Radical Praxis* 23. (Palgrave Macmillan, 2019): 51–65.